Kliimaseaduse arvamusrännaku aruteludest laekunud ettepanekud maavarade kaevandamise ja kasutamise teemal

Maavarade uurimine ja kaevandamine

- Eestil peaks olema otsustusõigus meie maavarade üle. Rahvusliku rikkuse kasutamine peaks jääma meile.
- Kaevandada ja maavarasid kasutada tuleb efektiivselt. See hõlmab nii ressursside säästlikku kasutamist kui ka keskkonnamõju minimeerimist.
- Eesti ei tohiks nõustuda strateegiliste maavarade kasutuselevõtuga enne parima võimaliku tehnoloogia kasutamist.
- Ei toeta avamaa kaevandamist, sest see jätab liiga palju ressurssi kasutamata ja saastab maad.
- Kõikide kaevanduste rajamisel peab tagama põhjavee kaitse. Kui põhjavesi on ohus, siis ei tohi kaevandust avada. Eriti puudutab see fosforiidi kaevandamist.
- Kui kaevandus avatakse, peab olema paika pandud, missuguses seisus tuleb kaevandamise lõppemise järel maa-ala üle anda. Ettevõtja peab deponeerima selleks vajalikud vahendid kaeveloa saamiseks.
- Tuleb kaevandada plaanipäraselt ja hiljem maa ala teatud seisus tagastada.
- Arvesse tuleb võtta, et maavarad on taastumatud ja nende kaevandamine peab olema säästlikum, riigi poolt vastutustundlikumalt ohjatud mahupiirangutega, mis ei ohustaks tulevaste põlvkondade võimalust asustada meie maad ja majandust arendada.
- Riik peaks tellima geoloogilisi uuringuid, kuna arendajate omad ei pruugi olla objektiivsed.
- Põlevkivi kaevandamisel tekkivat aheraine ja lammutusjäätmete taaskasutus peaks olema selgelt suurem.

Kohalike omavalitsuste ja kodanike kaasamine

- Kohalikele omavalitsustele peab jääma otsustusõigus, kas ja kust kaevandada nii, et see kõige vähem kohalike elanike huve kahjustaks.
- Uute kaevanduste kavandamisel on oluline kaasata kogukonda.
- Välistada tuleks kontsessioonilepingud maavarade kaevandamisel. Meie maavarade kasutamist peab igas etapis kontrollima meie oma Eesti riik ja kasu sellest peavad saama Eesti inimesed. Maavarade kasutamine peab olema täielikult läbipaistev ja iga kodanik peab saama ammendavat infot.
- Kõige suurem mõju on riigi enda otsustel ja nende otsuste tegelikul täitmisel seoses maavarade kaevandamise korraldamisel tegelikkuses ka säästva arengu põhimõtteid järgides, mitte vaid tekstidesse lisatud lausetes. Kuni nii olulise mõjuga tegevuste korraldamisel ei ole arvestatud keskkonna kõrgetasemeline ja terviklik kaitse tagamisega, on inimestel ja kogukondadel ainus võimalus kodukoha looduse kaitsmisel seista vastu kaevandamisele.
- Kohalike elanike kui ka ettevõtjate suhtes on ausam, selgem ja läbipaistvam, et geoloogilise uuringu luba ei anta enne, kui planeeringute käigus on kaevandamise võimalikud mõjud hinnatud, karjääri rajamiseks sobivaim koht leitud ja kaevandamise võimalikkus otsustatud.

Mõjude hindamine ja leevendamine

- Bürokraatia vähendamiseks ja mõjude igakülgse leevendamise tagamiseks tuleks üle vaadata maapõueseadus nii, et oleks loodud selge õigusruum maavarade maakonnaplaneeringu ja valla üldplaneeringu arvestamisel.
- Kehtestada piirangud, mille järgi kaevandusala võib olla elamu lähedal ainult elamu omaniku nõusolekul. Kehtestada piirangud, kus kaevandusala (sh teenindusala) võib

olla elamule lähemal ainult elamu omaniku nõusolekul: 1) liiva- ja kruusakarjääride korral 200 m; 2) paekivikarjääride korral 500 m.
- Kehtestada talumistasu kruusakarjääride korral kaevandusalast 200-700 m kaugusele jäävatele elamutele ja paekivikarjääride korral kaevandusalast 500-1000 m kaugusele jäävatele elamutele.
- Ressursitasud peavad minema suuremas mahus, vähemalt 50% ulatuses, kohaliku omavalitsuse eelarvesse, et leevendada kaevandamise kahjulikke mõjusid ja kompenseerida tekkivaid kahjusid, näiteks maksta talumistasusid, ehitada müratõkked, rajada elanikele uued kaevud.
- Maavarauuringuid tehakse jupikaupa ja kaevandamise kogumõju ei analüüsita. Sõltumatu hindaja poolt kogumõju hindamine peab saama reegliks. Kaevandamise keskkonnamõjusid tuleb hinnata kumulatiivselt, arvestades kogu piirkonda.
- Enne kaeveloa andmist tuleks hinnata kõiki riske kohalikele elanikele ja koostada konkreetsed kavad kahjude ennetamiseks ja leevendamiseks.
- Kaevandamisest tulenevate keskkonnakahjude tõttu tuleb maksta kohalikele inimestele vastavalt kompensatsiooni.
- Kaevandamise ajal tuleb teha pidevalt keskkonna seiret. Kaevandusalade taastamine peab toimuma pidevalt, isegi tööde ajal.
- Otsustajal on vastutus loa andmise puhul. Kaotatud elupaiku või muudetud veerežiimi endisel moel taastada ei ole võimalik ja seda peab arvesse võtma enne loa andmise kaalumist, mõjude uurimise vajalikkust kaaludes, kõiki reaalseid alternatiive kaaludes.

Ministeeriumi tagasiside

Mitmed esitatud ettepanekud on arvestatud maapõueseaduses ja teistes sellega seonduvates seadustes, mille alusel antakse kaevandamislubasid. Kindlasti on võimalus teha veelgi rangemaid otsuseid loa andmisel, kui kehtestada selleks täiendavaid nõudeid keskkonna- ja kliimaeesmärkide täitmiseks.

2024. aasta märtsis kiitis Euroopa Liidu riigid heaks Euroopa kriitilise tähtsusega toorainete määruse ettepaneku, mis hakkab tulevikus reguleerima Euroopa kriitiliste toorainete tarneid, ringlussevõttu ja teadusarendust ning innovatsiooni. Eesti õigusruumi ja reeglite kohaselt on samas riigil alati otsustusõigus meie maavarade üle ja ühelgi teisel riigil või osapoolel seda ei ole. Ka metallimaakide ja fosforiidi puhul on uuringute ja kaevandamise osas riigil eesõigus.

Geoloogiliste uuringutega seoses selgitame, et geoloogilised uuringud on eeltööd maavarade kaevandamise eesmärgil, mistõttu ei saa enne uuringute teostamist vahetult kaevandamise mõjusid hinnata, kuna geoloogilise uuringuga selgitatakse ka keskkonnatingimused. Rõhutame, et geoloogiline uuring ei taga arendajale kaevandamisõigust.

Mis puudutab kontsessioonilepinguid, siis selgitame, et kontsessioonilepingutes on ka riigil võimalus olla üks osapool ja tagada riigi huvide esindatus ning hetkel on töös kontsessioonimeetme lisamine maapõueseadusse. Kaevandamise kontsessioonikonkursi tingimused tagavad riigile valida välja parim arendaja parima võimaliku tehnoloogiaga, parima kontsessioonitulu jaotuse riigi ja omavalitsuse vahel, maavara kohapealse väärindamise ning järelevalve ja kaevanduse korrastamise nõuded.

Kaevandamisviiside, st avamaa- või allmaakaevanduse osas on valiku tegemine piiratud tehnoloogiliste võimalustega. Allmaakaevanduse rajamine eeldab piisavat maavara lasumise sügavust, kuid samas on tehnoloogiliselt keerulisem ja kallim kui karjäär. Karjääri eeliseks on muuhulgas kaevandamisjärgselt stabiilne maapind, kus on hiljem võimalik ala korrastada ja taastada teataval määral ka seal olnud elurikkus. Samuti on võimalus alasid kasutada uutel eesmärkidel, näiteks muuks majandustegevuseks. Turvas ja ehitusmaavarad asuvad pinnase ligidal ja neid saabki tehnoloogiliselt kaevandada vaid karjääriviisiliselt.

Nõustume, et aheraine laialdasem kasutamine on oluline, kuna selle tulemusel on võimalik teisi kvaliteetsemaid maavarasid säästa, väheneb jääkide ladestamine, suureneb taaskasutamine ja edeneb ringmajandus. Paraku võib aheraine killustikuna kasutamise juures teatud juhtudel olla probleemiks piisavas koguses materjalivoo ja materjali kvaliteedi tagamine. Aherainekillustiku kvaliteedi tagamiseks segu kasutamise teevad keerukaks logistilised probleemid nagu vahemaade pikkus ning transpordi erinevate etappide, näiteks mahalaadimise ja segamise vajadus. Mitmeid nimetatud probleeme on võimalik leevendada ja leida lahendusi, kuid lahendusi ei ole võimalik leida kvaliteetsema materjali asendamiseks. Oluline on ka rõhutada, et aherainest toodetud killustik ei saa asendada kõrgemargilisest lubjakivist toodetud killustikku. Juhime veel tähelepanu asjaolule, et viimase aja uuringute järgi saab aherainet erinevate komponentide sisalduse tõttu käsitleda hoopis teisese toormena uuele tööstusele, mistõttu võib selle täitematerjalina kasutamine olla ebaotstarbekas. Teise toorme kasutamine üldiselt pidevalt kasvab ja muutub aina tõhusamaks.

Põlevkivi ja turba kaevandamise aastamäärad on kehtestatud kehtiva maapõueseaduse ja säästva arengu seadusega ning nende alamaktidega looduskeskkonna taluvust silmas pidades. Turvast on lubatud kaevandada kohtades, mille loodusväärtus on madal ja ökosüsteem kesises seisundis. Kaevandamise keskkonnamõju hindamise kohustus kehtib juba täna maapõueseaduse alusel ning sellega tagatakse tekkivate mõjude piisavaks leevendamiseks meetmete rakendamine. Kaevandamisjärgselt tuleb kasutatud alad korrastada kas võimalikult looduslähedasse seisundisse või majandustegevuseks või puhkamiseks sobilike aladena. Kui mõjusid ei ole võimalik vältida või leevendada, ei ole tegevus lubatud. Kehtiva õigusruumi kohaselt on kaevandajal kohustus hüvitada kõik kahjud, mis on põhjustatud maavara kaevandamise või töötlemise käigus.

Ka kohaliku kogukonna kaasamine on kehtiva seadusega reguleeritud, näiteks loataotluse mõjualasse jäävaid naabreid kaasatakse loamenetlusse, kuid seda on võimalik teha veel paremini. Ka kohalikult omavalitsuselt küsitakse alati loa menetluses arvamust, ning kui omavalitsus pole loa andmisega nõus, siis reeglina keeldutakse loa andmisest. Samas juhime tähelepanu, et maavarasid kaevandatakse tihti just avaliku sektori vajadusi silmas pidades (teede ja raudteede ning hoonete ehitamine), mistõttu on kaevandamise eesmärk sageli omavalitsuste ja maakondade ülene ning seetõttu lähtutakse ka riigi huvist tagada ühiskonna arenguks vajaliku materjali olemasolu.

Kliimaministeeriumil on kavas muuta maapõueseadust nii, et see arvestaks paremini maavarade teemaplaneeringutega. Eesmärk on maapõueseaduses sätestada maavarade teemaplaneeringutega seonduv vahetult enne Harju maavarade teemaplaneeringu kehtestamist. Planeeringu koostamise käigus selgub, kas, kuidas ja mida seaduses on vajalik sätestada või muuta. Samuti on kavas vaadata tervikuna üle kaevandatud alade korrastamist puudutav õigusruum, et tagada kaevandatud alade korrastamine ning tõsta arendajate motivatsiooni mõjutatud alade senisest kiiremaks korrastamiseks. Protsessi käigus hinnatakse ühe aspektina kaevandatud alade korrastamise tagamiseks finantsgarantii või vastava fondi loomist. Üle vaadatakse ka kaevandamisõiguse tasud ja kaevandamistegevuse maksustamise süsteem, analüüsitakse tasumäärade suuruseid ning riigi ja kohaliku omavalitsuse tulujaotust. Märgime, et juba kehtiva seaduse kohaselt läheb liiva ja kruusa kaevandamise tasudest umbes 70% ning lubja- ja dolokivi kaevandamise tasudest umbes 20% omavalitsustele. Keskkonnatasude tervikpaketi ülevaatamise üheks oluliseks osaks on ka võimalike häiringutasude kehtestamise ja kauguste optimaalsuse analüüsimine. Tänaseks on maapõueseaduses kehtestatud säte, et maavara kaevandamiseks elamule ligemal kui 100 meetrit on vajalik elamu omaniku nõusolekut. Samas on teada, et erinevate looduslike tingimuste, maavarade liigi ja kaevandamise mahu ja tehnoloogia puhul häiringute raadiused varieeruvad.